

Ivan Benko, Ljubljana
»Ljubljanske mlekarne«

IZ HISTORIJE JUGOSLAVENSKOG MLJEKARSTVA

I. Bohinj

God. 1873. počelo se razvijati bohinjsko sirarstvo, t. j. pravio se tvrdi sir po uzoru švicarskog ementalca namjesto dosadanje proizvodnje topljenog maslaca (masla). Zato se Bohinj ponosi s najstarijim mljekarskim zadrugarstvom u našoj državi.

Dovoljan je letimičan pogled na geografsku kartu da ustanovimo, da je Bohinj čak i danas, iako ovuda prolazi željeznička pruga Jesenice—Gorica, ipak dosta odvojen od svijeta, prometa, utjecaja prosvjetnog rada i novih težnja, kao i prije 84 godine. Zato se mnogi opravdano pitaju: kako je bilo moguće, da se upravo na tom zabitnom području počelo s tako dalekosežnim reformama. Međutim kao i uvijek, i tu je bila pokretač — »potreba-mati napretka«.

Slika bohinjskog gospodarstva oko god. 1870. bila je ovakova: »U Bohinju su topionice, koje zaposluju nekoliko gospodara, ali druge prilike za zaradu nema. Željeznica, turizma ili drvne industrije nema; drvo nema cijene, jedino se unovčuje bukov ugallj, a od obrtničkih proizvoda ponešto čabrića (škafova). Zemlje je premalo, žita nedostaje, a gotovo ga je nemoguće kupovati, jer se mora konjima prevoziti na velike udaljenosti. Žito je naime vrlo skupo, a novaca nema. Međutim u svakom selu ima u izobilju krupne stoke (goveda) dapače više nego danas. Mlijeka je mnogo, a cijene nikakove... « (Slov. mljekar. list 1937/7 str. 97).

Da je proizvodnja mlijeka bila tada relativno velika, vidi se i u dopisu iz Bohinja, kojeg donose »Ljubljanske Novice« od god. 1851., u kojem pisac javlja, da tamo krave daju po 10 lit mlijeka na dan (8 bokala). Uza svu relativno veliku proizvodnju živjelo se u vječnoj oskudici, jer je tamošnji svijet mogao i znao iskoristiti mlijeko samo na najprimitivniji način. Mlijeko su nalijevali u glinene zdjele, pa se vrhnje prirodnim putem izlučilo; od obranog mlijeka pravili su sir za domaće potrebe, vrhnje su u priprostim drvenim stapovima tukli, a dobiveni maslac pretopili. Ukupna godišnja proizvodnja masla u Bohinju u to doba cijeni se na 1000 centi (56.000 kg). Utržak na maslu za mnoge proizvođače bio je jedini redovni, iako vrlo skromni dohodak. Zato su ljudi morali maslo većinom izvoziti. Nešto su ga odpremali vozari u Ljubljanu, odakle su dovozili najnužnije životne namirnice, a većinom su ga posebni nosači (»tovarniki«) nosili preko Bače i Podbrda u Trst. Bili su, kako kažu, tako jaki, da su nosili čak po 100—150 funti masla (56—84 kg).

Neki poznati pisci raspravljaju o toj stvari kao o nekakvoj idili iz »starih dobrih vremena«; zaista je život Bohinjaca bio tada izvanredno krut i težak, i mnogi su razmišljali, kako bi ga poboljšali. Pritom se nije išlo toliko za tim, da se podigne proizvodnja, koliko da se bolje iskoriste poljoprivredni proizvodi, a u prvom redu mlijeko.

God. 1863. dođe za župnika u Bohinjsku Bistricu Janez Mesar. Bio je izvanredno obrazovan čovjek i imao je napose smisla za poljoprivredu. Brzo je uvidio, kako su prilike u Bohinju slične upravo onima u Švicarskoj. U to doba počele su se širiti sirarske zadruge iz Švicarske u Tirol i Sedmogradsku. Kako

je bivše austrijsko ministarstvo za poljoprivredu uvidjelo, da je velika korist od tih zadruga, preporučivala ih je i drugim pokrajinama, gdje su prilike bile slične. Lokalni faktori, koji su to ostvarivali, bile su »Kmetijske družbe«, a bilo ih je tada u svim pokrajinama. Tako su i »Novice«, glasilo Kmetijske družbe u Kranjskoj, već od god. 1870. donosile propagandne članke, neka se stočari udruže, neka napuste neracionalnu proizvodnju masla i prijeđu na proizvodnju sira po švicarskom uzoru.

God. 1871. župnik Mesar osnuje u Bohinjskoj Bistrici podružnicu Kranjske kmetijske družbe, postade njezin predsjednik i uskoro zatim i član njenog glavnog odbora. Budući da je austrijsko ministarstvo poljoprivrede već od god. 1870. davalo potpore za osnivanje sirarskih zadruga, a kako se nadao, da će se takove potpore i tu dobiti, vjerojatno je, da je Mesar skršio i zadnji otpor konzervativnih Bohinjaca. Djelomično naime vidi se iz lista »Novice«, a djelomično se sačuvalo i usmenom predajom, kako je silan otpor Bohinjaca bio protiv uvođenja sirarstva.

Prva osnivačka skupština (da je tako nazovemo) prve sirarske zadruge održana je 13. ožujka 1873. Toj skupštini prisustvovalo je 13 seljaka iz Bohinjske Bistrice, Bitnja i Lepenca. Pravila prihvaćena na toj skupštini nisu nažalost sačuvana. Sjedište prve zadruge, bilo je u Bitnju. Sir se nije proizvodio u dolini, nego samo na Bitenjskoj planini, i to od 26. svibnja do 6. listopada 1873. Na planini je bilo 110 krava i 52 koze; primljeno je i prerađeno 47.958 lit. mlijeka, a od toga napravljeno 7.890 funti (4.398 kg) sira.

Iste godine, t. j. 1873. osnovana je još jedna sirarska zadruga u Bareči dolini, o čijem se radu kasnije nije ništa čulo. God. 1874. osnovane su još tri zadruge i to: Nemški Rovt, Ravno i Nomenj. Te godine prvoosnovana sirarska zadruga, t. j. ona u Bitnju, primila je i premiju austrijskog ministarstva za poljoprivredu u iznosu od 300 zlatnih forinti i srebrnu medalju. Mislim, da su bili time dani pogodni uvjeti, da se sirarske zadruge u razmjerno kratkom vremenu prošire po cijelom Bohinju.

Sirarske zadruge su osnovane ovim redom:

- god. 1873. Bitnje i Bareča dolina
- " 1874. Nemški Rovt, Ravno i Nomenj
- " 1876. Bohinjska Bistrica, Belo Polje
- " 1878. Na Poljih
- " 1880. Češnjica, Podstudorom
- " 1881. Jereka i Podjelje
- " 1882. Stara Fužina
- " 1891. Srednja Vas

O količini mlijeka i proizvoda i o ekonomskoj koristi, koju su zadruge donijele Bohinju, čut ćemo u drugom dijelu članka. Zasad ćemo još jednom istaknuti, zašto je osnutak naših prvih sirarskih zadruga značio tako velik napredak, gotovo bismo rekli prava revolucionarna odluka.

U razdoblju oko god. 1870. bilo je poljoprivredno zadrugarstvo na području bivše monarhije praktički još nepoznato osim početka rada sirarskih zadruga, koje su se širile iz Švicarske. U cijeloj Slovenskoj Krajini bilo je oko 14 banaka, i to samo u gradovima. Organizatori prvih sirarskih zadruga ne samo da nisu imali u zadružnom radu gotovo nikakovog iskustva, nego pred konzervativnom masom nisu imali ni dragocjene dokaze, kakve su nakon 10

godina imali organizatori zadrugarstva. Ovima je pri širenju zadrugarstva u nova područja i u nove grane lako bilo upozoravati na već postignute uspjehe. Zato možemo gotovo sa sigurnošću ustvrditi, da je bohinjsko sirarsko zadrugarstvo makar i posredno utjecalo na to, da su se počele osnivati mljekarske zadruge i u drugim krajevima naše države i potaklo ih na osnivanje poljoprivrednih zadruga raznih drugih grana.

Mijo Dočić, Zagreb

»Poljoopskrba«

OSNOVAN JE »SERVIS ZA MLJEKARSTVO«

Kako se naše mljekarstvo naročito posljednjih godina naglo razvilo, udruženja, instituti i komore često su na raznim mljekarskim konferencijama raspravljale, da treba što prije osnovati servis za mljekarstvo. Dosad se taj zadatak nije ostvario, iako je na svim tim sastancima jednoglasno zaključeno, da servis treba osnovati, ali nije se mogla pronaći forma i način, kako da se to izvede. Budući da je osnivanje servisa postajalo svakim danom sve akutnije, a paralelno s općim planom i mjerama, kojima se naročito u posljednje vrijeme nastoji unaprijediti poljoprivreda i organizirati poljoprivredna služba, mjerodavne su ustanove zaključile, da treba osnovati mljekarske servise. U tom smislu vođene su diskusije najprije u Savezu poljopr.-šum. komora, a zatim u Republičkoj poljoprivredno-šumarskoj komori, te je konačno odlučeno da se osnuje servis u okviru »POLJOOPSKRBE« pogona Zadružnog poslovnog saveza za mehanizaciju i opskrbu poljoprivrede NRH sa sjedištem u Zagrebu. Na sjednici Saveza poljoprivredno-šumarskih komora Upravnog odbora Sekcije za mljekarstvo u Beogradu, dana 22. veljače o. g. pretresen je program servisa, koji je u principu i usvojen s tim, da se djelovanje servisa proširi na područje cijele FNRJ, jer je on jedini takve vrsti u zemlji.

S ustrojstvom ovakovog servisa složili su se Institut za mljekarstvo FNRJ u Beogradu i Zadružni poslovni savez NRH. U prilog osnivanja servisa za mljekarstvo u sklopu »POLJOOPSKRBE« — Zagreb, govore i činjenice, što to poduzeće već ima odjel za mljekarske uređaje i odjel za uvoz mljekarske opreme, koji već niz godina uspješno djeluju na teritoriju cijele zemlje. Isto tako »POLJOOPSKRBA« — Zagreb ima svoje podružnice u Osijeku, Beogradu i Rijeci. Nadalje ima svoja skladišta rezervnih dijelova strojeva, pa stručno osoblje za vođenje tog posla. Servis raspolaze postojećom poljoprivredno-mašinskom radionicom u Zagrebu, potrebnim strojnim parkom i stručnim kadrom. Još ove godine izgradit će se nova velika zadružna radionica, u kojoj će se za mljekarski servis izgraditi posebni odjel.

Da djelovanje servisa u navedenim pravcima bude što uspješnije, usklađivat će se ono prema zadacima Poslovnog saveza NRH i ostalih republika, a u uskoj suradnji sa stručnim udruženjima, organi vlasti, ustanovama, fakultetima i zavodima.

Svrha osnivanja servisa

Predratno mljekarstvo kao grana poljoprivredno-prerađivačke djelatnosti bilo je slabo razvijeno, te je uglavnom imalo obrtno-zanatski karakter. Ova sla-